

COVID-19 YOĞUN BAKIM HEMŞİRELİĞİ: HASTA VE ÇALIŞAN GÜVENLİĞİ

9. BÖLÜM

Şenay TAKMAK¹

Giriş

Koronavirüs 2019 (COVID-19) tüm dünyada sağlık sistemlerini zorlaması yanında sosyal, ekonomik, psikolojik hasara yol açmıştır. Mevcut kayıtlara göre; 36 milyondan fazla insan COVID-19 tanısı almış, bir milyondan fazla insan hayatını kaybetmiştir (World Health Organization: WHO, 08.10.2020). Türkiye’de üç yüz binden fazla insan COVID-19 tanısı almış, 8609 insan yaşamını yitirmiştir (Sağlık Bakanlığı 08.10.2020; WHO 08.10.2020). Pandemi sürecinde yaşanan zorluklarla baş edebilmek ve öngörülen krizlere karşı hazırlıklı olabilmek için var olan sürecin gözden geçirilip güncellenmesi gerekmektedir. Sağlık sisteminin temel bir disiplini olan hemşirelerin bu süreçte teorik ve pratik anlamda donanımlı olmaları hasta ve personel güvenliğinin sağlanması, ekip iş birliği, sağlık bakım sisteminin kriz yönetimini sürdürmesi ve toplum sağlığının korunması açısından önemlidir. COVID-19 pandemisiyle mücadelede hastalarla yakın temas halinde çalışan hemşirelerin hasta ve personel güvenliğini sağlamak, ekip iş birliğini sürdürmek, sağlık bakım sisteminde oluşan krizi yönetmek ve toplum sağlığını korumak amacıyla, teorik ve pratik anlamda donanımlı olmaları kaçınılmazdır.

Bu bölümde COVID-19 yoğun bakım süreci için gerekli önlemler ve kritik vaka yönetimleri (*COVID-19’a bağlı solunum yetmezliği ve septik şok yönetimi*) hasta ve çalışan güvenliği kapsamında, yoğun bakım hemşirelerine yönelik olarak derlenmiştir.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, e-posta: senay.takmak@ksbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0338-4156

COVID-19 Tanılı/Şüpheli Bireyde Septik Şok Yönetimi

Yetişkinlerde septik şok şüphesi/ varlığını değerlendirmede şu kriterler esas alınmaktadır (WHO, 27 May 2020; Sağlık Bakanlığı, 27 Haziran 2020):

- Hastada enfeksiyon varlığı,
- Kan basıncı ortalamasının 65 mmHg ve üzerinde tutmak için vazoaaktif ilaç uygulaması,
- Kan laktat seviyesinin 2mmol/L ve üzerinde seyretmesi,
- Hipovoleminin elimine edilmesi.

Septik şok yönetimi standart yaklaşımı olan antimikrobiyal tedavi, sıvı replismanı ve vazoaaktif ilaç uygulamalarını içerir. Sıvı replismanı özellikle solunum yetmezliği olan hastalarda dolaşım yüklenmesi ve ARDS gelişmesi açısından dikkatli izlem gerektirir. Yetişkinlerde vazoaaktif ilaç uygulaması ortalama kan basıncı 65 mmHg'nın üzerine çıkana dek ve perfüzyon iyileşene dek devam etmelidir (WHO, 27 May 2020).

Sonuç

Günümüzde toplumları birçok yönden etkileyen COVID-19 salgınının son boyutları ve sonuçları halen net olarak tanılanamamıştır. Bu süreçte tüm sağlık profesyonelleri topluma adil ve güvenli sağlık hizmeti sunma sorumluluğundadır. Ancak hastalığın bulaşıcılığı, engellilik durumları, fatalitesinin yüksek olması ve tedavide kanıt eksikliği sağlık personellerinin enfeksiyon kontrol prosedürlerine dikkatle uymasını gerektirir. Pandemi sürecinde sağlık sisteminde en büyük sayısal çoğunluğa sahip mesleklerden birisi olarak hemşireler görev sorumluluklarını yerine getirmektedir. Bu bölümde COVID-19 hasta bakımının önemli basamağı olan yoğun bakımda hemşirelerin uygulama alanına ilişkin ilkeler, hasta ve çalışan güvenliği kapsamında sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Anesi, G. L. (2020). *Coronavirus disease 2019 (COVID-19): Critical care and airway management issues*. (05.10.2020 tarihinde <https://www.uptodate.com/contents/coronavirus-disease-2019-COVID-19-critical-care-and-airway-management-issues> adresinden ulaşılmıştır).
- Bamford, P., Bentley, A., Dean, J., Whitmore, D. & Wilson-Baig, N. ICS guidance for prone positioning of the conscious COVID-19 patient 2020. London: Intensive Care Society, 2020. (01.10.2020 tarihinde <https://emcrit.org/wp-content/uploads/2020/04/2020-04-12-Guidance-for-conscious-proning.pdf> adresinden ulaşılmıştır).

- Carter, C., Aedy, H. & Notter, J. (2020). COVID-19 disease: Non-Invasive Ventilation and high frequency nasal oxygenation. *Clinics in Integrated Care*. doi: 10.1016/j.intcar.2020.100006
- Carter, C., Osbourne, M., Agagah, G., Aedy, H., & Notter, J. (2020). COVID-19 Disease: invasive ventilation. *Clinics in Integrated Care*, doi: 10.1016/j.intcar.2020.100004
- Cheruku, S., Dave, S., Goff, K., Park, C., Ebeling, C., Cohen, L., ... & Kershaw, C. (2020). Cardiopulmonary Resuscitation in Intensive Care Unit patients with COVID-19. *J Cardiothorac Vasc Anesth*, 34(10), 2595-2603. doi: 10.1053/j.jvca.2020.06.008
- Cook, T. M., El-Boghdadly, K., McGuire, B., McNarry, A. F., Patel, A., & Higgs, A. (2020). Consensus guidelines for managing the airway in patients with COVID-19. *Anaesthesia*, 75, 785-799
- Edelson, D.P., Sasson, C., Chan, P.S, et al. (2020). Interim guidance for basic and advanced life support in adults, children, and neonates with suspected or confirmed COVID-19. *Circulation*,14, e933-e943
- ENTUK. COVID-19 Tracheostomy. (04.10.2020 tarihinde https://www.entuk.org/sites/default/files/files/COVID%20tracheostomy%20guidance_compressed.pdf adresinden ulaşılmıştır).
- Gómez, C. C., Rodríguez, Ó. P., Torné, M. L., Santaolalla, C. E., Jiménez, J. M., Fernández, J. G., ... & Arias, E. L. (2020). Clinical consensus recommendations regarding non-invasive respiratory support in the adult patient with acute respiratory failure secondary to SARS-CoV-2 infection. *Revista Española de Anestesiología y Reanimación (English Edition)*. 67(5), 261-270. doi: 10.1016/j.redare.2020.05.001
- Harrison, L., Winter, S., Rojke, J. And Heward, E. (19 March, 2020). Guidance for Surgical Tracheostomy and Tracheostomy Tube Change during the COVID-19 Pandemic (05.10.2020 tarihinde <https://www.entuk.org/tracheostomy-guidance-during-COVID-19-pandemic-l-harrison-et-al> adresinden ulaşılmıştır).
- NHS England and NHS Improvement coronavirus (18 May 2020). *Specialty guides for patient management during the coronavirus pandemic Clinical guide for the management of critical care for adults with COVID-19 during the coronavirus pandemic*. (01.10.2020 tarihinde https://www.england.nhs.uk/coronavirus/wp-content/uploads/sites/52/2020/03/C0216_Specialty-guide_AdultCritiCare-and-coronavirus_V2.pdf adresinden ulaşılmıştır).
- Prinzing, A., Eichhorn, S., Deutsch, M. A., Lange, R. & Krane, M. (2015). Cardiopulmonary resuscitation using electrically driven devices: a review. *Journal of thoracic disease*, 7(10), E459.
- Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Kurumu (8 Nisan 2020). COVID-19 Teması Olan Sağlık Çalışanlarının Değerlendirilmesi. (05.10.2020 tarihinde https://COVID19.saglik.gov.tr/Eklenti/37692/0/COVID19-temasiolansaglikcalisanlarinindegerlendirilmesipdf.pdf?_tag1=3C75B67FB2826C14878D2CE743B67D5B9AECE87B adresinden ulaşılmıştır).
- Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (21 Nisan 2020). COVID-19 (SARS-COV-2 Enfeksiyonu) Enfeksiyon Kontrolü ve İzolasyon. (04.10.2020 tarihinde <https://COVID19.saglik.gov.tr/Eklenti/37697/0/COVID-19-enfeksiyonkontroluveizolasyonpdf.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
- Sağlık Bakanlığı (27 Haziran 2020) COVID-19 (SARS-COV-2 Enfeksiyonu) (Bilim Kurulu Çalışması) Ağır pnömoni, ARDS, Sepsis ve septik şok Yönetimi. (05.10.2020 tarihinde <https://COVID-1919.saglik.gov.tr/Eklenti/37701/0/COVID-19rehberiagirpnomoniARDSsepsisveseptiksokyontempdf.pdf> adresinden ulaşılmıştır).

- Sağlık Bakanlığı (24 Temmuz 2020) *COVID-19 Pandemisinde Sağlık Kurumlarında Çalışma Rehberi ve Enfeksiyon Kontrol Önlemleri Bilimsel Danışma Kurulu Çalışması*. (06.10.2020 tarihinde [https:// COVID-1919.saglik.gov.tr/Eklenti/38656/0/ COVID-19saglikkurumlarindacalismarehberiveenfeksiyonkontrolonlemleripdf.pdf](https://COVID-1919.saglik.gov.tr/Eklenti/38656/0/COVID-19saglikkurumlarindacalismarehberiveenfeksiyonkontrolonlemleripdf.pdf) adresinden ulaşılmıştır).
- Sağlık Bakanlığı (3 Eylül 2020). *COVID-19 Bilgilendirme Sayfası, Genel Bilgiler, Epidemiyoloji ve Tanı*. (08 Ekim 2020 tarihinde [https:// COVID-1919.saglik.gov.tr/TR-66337/genel-bilgiler-epidemioloji-ve-tani.html](https://COVID-1919.saglik.gov.tr/TR-66337/genel-bilgiler-epidemioloji-ve-tani.html) adresinden ulaşılmıştır).
- Sağlık Bakanlığı (08.10.2020). *COVID-19 Bilgilendirme Sayfası, Genel Koronavirüs Tablosu*. (08 Ekim 2020 tarihinde [https:// COVID-1919.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html](https://COVID-1919.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html) adresinden ulaşılmıştır).
- Tabah, A., Ramanan, M., Laupland, K. B., Buetti, N., Cortegiani, A., Mellinghoff, J., ... & Povoia, P. (2020). Personal protective equipment and intensive care unit healthcare worker safety in the COVID-19 era (PPE-SAFE): An international survey. *J Crit Care*, 59, 70-75. doi: 10.1016/j.jcrc.2020.06.005
- Türk Tabipler Birliği (20 Eylül 2020). *Demir, C. Meslek Hastalığı Olarak Sağlık Çalışanlarında COVID-19 içinde TTB COVID-19 Pandemisi 6. Ay Değerlendirme Raporu*. (09.10.2020 tarihinde [https://www.ttb.org.tr/kollar/ COVID-1919/yayin_goster.php?Guid=42ee583e-fb2d-11ea-abf2-539a0e741e38](https://www.ttb.org.tr/kollar/COVID-1919/yayin_goster.php?Guid=42ee583e-fb2d-11ea-abf2-539a0e741e38) adresinden ulaşılmıştır).
- Türk Yoğun Bakım Hemşireler Derneği (11 Nisan 2020). *Yoğun Bakım Ünitesinde Görev Alacak Hemşireler İçin Kaynak Kitapçık- COVID-19 Pandemisi'ne Özel*. Kıraner, E., Terzi, B., Bozkurt, G., Kebapçı, A. ve Türkmen E. (04.10.2020 tarihinde https://tybhd.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/TYBHD_COVID19_Kitapc%CC%A7%-C4%B1k-11.04.2020.pdf adresinden ulaşılmıştır).
- World Health Organization (08 December 2020). *Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard*, 08.10.2020 tarihinde <https://COVID19.who.int/table> adresinden ulaşılmıştır).
- World Health Organization (27 May 2020). *Clinical Management Of COVID-19*. (08.10.2020 tarihinde <https://www.who.int/publications/i/item/clinical-management-of-COVID-19> adresinden ulaşılmıştır).
- World Health Organization (27 March 2020). *Modes of transmission of virus causing COVID-19: implications for IPC precaution recommendations: scientific brief*. (22.09.2020 tarihinde <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technical-guidance> adresinden ulaşılmıştır).
- Wu, Z., & McGoogan, J. M. (2020). Characteristics of and important lessons from the coronavirus disease 2019 (COVID-19) outbreak in China: summary of a report of 72 314 cases from the Chinese Center for Disease Control and Prevention. *Jama*, 323(13), 1239-1242.
- Web 1: *Bakan Koca, TBMM'de koronavirüs ile mücadeleye ilişkin sunum yaptı* (19 Mart 2020) (04.10. 2020 tarihinde <https://www.saglik.gov.tr/TR,64544/bakan-koca-tbmmde-koronavirus-ile-mucadeleye-iliskin-sunum-yapti.html> adresinden ulaşılmıştır).
- Web 2: *Global Amnesty analysis reveals over 7,000 health workers have died from COVID-19* (3 Sem 2020). (09.10.2020 tarihinde <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/09/amnesty-analysis-7000-health-workers-have-died-from-COVID-1919/> adresinden erişilmiştir).